En sådan forskelsbehandling foreligger i tilfælde af, at der ikke er lighed mellem mænd og kvinder, hvad angår varigheden af de bidragsperioder, som er nødvendige for at opnå samme pensionsbeløb, idet forskelsbehandlingen, under hensyn til den økonomiske ligevægt i den nationale pensionsordning, den indgår i, er uløseligt forbundet med en forskellig pensionsalder.

Når der tages hensyn til de fordele, som indrømmes kvinder i de nationale pensionsordninger, navnlig hvad angår den lovbestemte pensionsalder og varigheden af bidragsperioderne, samt under hensyn til de forstyrrelser, der nødvendigvis ville påvirke den økonomiske ligevægt af ordningerne, såfremt princippet om ligebehandling af de to køn skulle finde anvendelse fra den ene dag til den anden også hvad angår de nævnte perioder, har det været hensigten med fællesskabslovgivningen at tillade medlemsstaterne gradvist at gennemføre det nævnte princip, hvilken gennemførelse ikke ville kunne finde sted, såfremt rækkevidden af den undtagelse, som indrømmes ved førnævnte bestemmelse, skulle afgrænses restriktivt.

RETSMØDERAPPORT
i sag C-9/91 *

I — Faktiske omstændigheder og retsforhandlinger

1. *Den relevante nationale lovgivning*

National Insurance Act 1946, som dannede grundlag for den nationale socialsikringsordning i Det Forenede Kongerige, fastlagde en bidragsordning, ifølge hvilken alle arbejdsgivere og størstedelen af den erhvervsaktive befolkning, uanset om de er lønmodtagere eller selvstændige erhvervsdrivende, skal betale bidrag til den obligatoriske nationale forsikringsordning.

Social Security Act 1975 indeholder reglerne om opkrævning af bidrag til den nationale forsikringsordning og for betaling af bidrag til andre ydelser, der er bidragsbetingede (»contributory benefits«). I den samme lov findes bestemmelser vedrørende visse ydelser, som ikke er bidragsbetingede (»non-contributory benefits«, såsom børnetilskud (»family allowance«)), men som generelt er finansieret over skatterne. De bidragsbetingede ydelser (f.eks. ydelser ved arbejdsløshed, sygdom og invaliditet) omfatter tillige arbejdsophørspensionens grund-(eller standard-) beløb, der udbetales i forhold til den tid, i hvilken der har været indbetalt bidrag.

Social Security Pensions Act 1975 omfatter en anden form for bidragsbetingede ydelser,

* Processprog: engelsk.

nemlig den indtægtsbestemte pension fra staten, som er et pensionstillæg afhængigt af størrelsen af den indtægt, der danner grundlag for de indbetalte bidrag.

Den største gruppe af bidrag til den nationale forsikringsordning er indtægtsbestemte bidrag indbetalt af arbejdsgiverne og arbejdstagerne. Disse bidrag opkræves som en procentdel af indkomsten, stigende alt efter arbejdstagerens indkomstgruppe, dog således, at der for arbejdstagerbidragene er en minimums- og en maksimumsgrænse for indkomsten.

I henhold til section 1 i Social Security Act 1975 skal bidragene indbetales til Socialministeriet som ansvarligt for social sikring i Det Forenede Kongerige. Socialministeriet administrerer endvidere »National Insurance Fund«, hvortil bidragene — efter visse fradrag — indbetales.

Bidragene indbetales i hele personens »arbejdsliv« (»working life«). Arbejdsliv defineres således i section 27(2) i Social Security Act 1975: »En persons arbejdsliv er perioden fra og med det indkomstår, hvor den pågældende fylder 16, indtil begyndelsen af det indkomstår, hvor den pågældende når pensionsalderen eller afgår ved døden«, før pensionsalderen er nået. Ifølge section 27(1) betyder pensionsalder 65 år, når det drejer sig om en mand, og 60 år, når der er tale om en kvinde.

Arbejdstagerens pligt til at betale bidrag ophører, når pensionsalderen nås. En arbejdsgivers bidragspligt fortsætter, så længe ansættelsesforholdet varer, selv om arbejdstageren har nået pensionsalderen. Selvstændige erhvervsdrivende skal, og arbejdsledige kan, indbetale bidrag, som kan give dem ret til pensionens grundbeløb. I hvert af disse tilfælde ophører indbetalingen af bidrag, når de pågældende personer når pensionsalderen.

For at en person er berettiget til arbejdsophørspensionens fulde grundbeløb, skal den pågældende have betalt bidrag til den nationale forsikringsordning i 90% af sit arbejdsliv (dvs. 39 af de 44 år for en kvinde og 44 af de 49 år for en mand). Der udbetales ingen arbejdsophørspension, såfremt der er betalt bidrag i under 25% af den pågældendes arbejdsliv. Såfremt der er indbetalt bidrag i 25% eller derover, men i under 90% af personens arbejdsliv, udbetales en forholdsmæssig del af det fulde grundbeløb, som svarer til den del af den pågældendes arbejdsliv, for hvilken der er indbetalt bidrag.

I henhold til section 27 i Social Security Act 1975 og section 12 i Social Security Pensions Act 1975 kan en person få udsat udbetalingen af arbejdsophørspensionen i op til fem år (dvs. at kvinder kan gå på pension, efter at de er fyldt 60, men inden de fylder 65 år, og mænd, efter at de er fyldt 65, men inden de fylder 70 år). Under en sådan udsættelse sættes den fremtidige arbejdsophørspensions grundbeløb og den indtægtsbestemte pension, der udbetales af staten, op med et beløb, der er fastsat i henhold til bilag 1 til Social Security Pensions Act 1975.

2. *De relevante fællesskabsretlige bestemmelser*

Rådets direktiv 79/7/EØF af 19. december 1978 om gradvis gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring (EFT 1979 L 6, s. 24) (herefter benævnt »direktivet«) indeholder en række regler, hvis formål er at sikre ligebehandling ved lovbestemte ordninger, der sikrer beskyttelse mod sygdom, invaliditet, alderdom, arbejdsulykker, erhvervssygdomme og arbejdsløshed.

I artikel 4, stk. 1, hedder det:

»1. Princippet om ligebehandling indebærer, at der ikke finder nogen forskelsbehandling sted på grundlag af køn, hverken direkte eller indirekte, under henvisning særlig til ægteskabelig eller familiemæssig stilling, især for så vidt angår:

— anvendelsesområdet for ordningerne samt betingelserne for adgang til disse

— bidragspligt og beregning af bidrag

— beregningen af ydelserne, herunder ægtefælle- eller forsørgertillæg, og betingelserne for varigheden og bevarelsen af retten til ydelserne.«

Artikel 5 indeholder bestemmelse om, at medlemsstaterne træffer de nødvendige foranstaltninger til at sikre ophævelse af administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser, som er i modstrid med princippet om ligebehandling.

I henhold til artikel 7, stk. 1, kan der fastsættes visse undtagelser:

»1. Dette direktiv er ikke til hinder for, at medlemsstaterne kan undtage følgende fra direktivets anvendelsesområde:

a) fastsættelse af pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner og eventuelle følger heraf for andre ydelser

b) fordele med hensyn til aldersforsikring til personer, som har opdraget børn; erhvervelse af ret til ydelser efter perioder, hvor beskæftigelsen har været afbrudt som følge af børneopdragelse

c) tillæggelse af ret til alders- og invalideydelser i henhold til hustruens afledte rettigheder

d) tildeling af tillæg til langvarige ydelser ved invaliditet, alderdom, arbejdsulykker eller erhvervssygdomme til hustru, over for hvem der består forsørgerpligt

e) følgerne af, at der inden vedtagelsen af dette direktiv er truffet et valg med den følge, at der ikke erhverves rettigheder eller indgås forpligtelser under en lovbestemt ordning.«

3. *De faktiske omstændigheder i hovedsagen*

Equal Opportunities Commission (herefter benævnt »EOC«), et organ oprettet i henhold til section 53 i Sex Discrimination Act 1975, har bl.a. til opgave at arbejde for fjernelse af forskelsbehandling på grundlag af køn og at fremme ligestillingen af mænd og kvinder generelt.

Som følge heraf har EOC indgivet en begæring om judicial review (prøvelse af forvaltningsakter) til High Court of Justice of England and Wales. Begæringen er fremsat med henblik på a) at få fastslået, at Det Forenede Kongeriges bidragsbetingede ordning for statsbetalt pension udsætter mænd for en ulovlig forskelsbehandling på grundlag af køn, idet mænd ifølge ordningen skal betale bidrag i 44 år og kvinder i 39 år for at opnå ret til arbejdsophørspensionens fulde grundbeløb, og en mand, der arbejder, fra han er 60 til 64 år, skal betale bidrag, mens en kvinde, der arbejder i samme periode, ikke skal, og b) at få en afgørelse, hvorved det anerkendes, at Socialministeriet har tilsidesat forpligtelsen i medfør af direktivets artikel 5 til at træffe de nødvendige foranstaltninger til ophævelse af bestemmelser, som er i modstrid med princippet om ligebehandling.

Under disse omstændigheder har High Court, inden der træffes afgørelse vedrørende anmodningen fra EOC, besluttet at forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål.

»Når:

a) en medlemsstat i medfør af artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7/EØF opretholder en pensionsalder, der er forskellig for mænd og kvinder (65 for mænd, 60 for kvinder), for så vidt angår udbetaling af alders- og arbejdsophørspensioner, og

b) en række ydelser, herunder arbejdsophørspensioner, der udbetales af staten, finansieres af bidrag til den nationale forsikringsordning,

kan en medlemsstat da i henhold til artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7/EØF fravige princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring, jf. direktivets artikel 4,

i) ved at kræve, at mænd skal betale bidrag til den nationale forsikringsordning fem år længere end kvinder for at være berettigede til samme grundbeløb, og

ii) ved at kræve, at mænd, som har lønnet eller selvstændig beskæftigelse, indtil de fylder 65 år, fortsat skal betale bidrag til den nationale forsikringsordning, indtil de når denne alder,

mens kvinder over 60 år ikke skal betale bidrag til den nationale forsikringsordning, uanset om de stadig har lønnet eller selvstændig beskæftigelse, efter at de har nået denne alder?«

4. *Retsforhandlingerne for Domstolen*

Forelæggelseskendelsen fra High Court of Justice of England and Wales blev registreret på Domstolens Justitskontor den 14. januar 1991.

I medfør af artikel 20, stk. 2, i protokollen vedrørende statutten for EØF-Domstolen, har følgende indgivet skriftlige indlæg i EOC ved Antony Lester, QC, og Barrister Judith Beale, bistået af juridisk konsulent J. Alan Lakin; Det Forenede Kongerige ved S. Lucinda Hudson, Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, den tyske regering ved Regierungsdirektor Ernst Röder og Oberregierungsrat Joachim Karl, begge Forbundsøkonomiministeriet, som befuldmægtigede, Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved Karen Banks, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtiget.

På grundlag af den refererende dommers rapport og efter at have hørt generaladvokaten har Domstolen besluttet at indlede den mundtlige forhandling uden forudgående bevisførelse. Alligevel fremsattes der skriftlige spørgsmål til Kommissionen, Det Forenede Kongerige, EOC og den tyske regering.

II — Sammenfatning af indlæggene for Domstolen

1. Ifølge *Equal Opportunities Commission* (»EOC«) indeholder Det Forenede Kongeriges lovgivning vedrørende bidrag til den lovbestemte socialsikringsordning, med henblik på ret til udbetaling af arbejdsophørspensionens grundbeløb, en forskelsbehandling til skade for mænd og til fordel for kvinder i to henseender. For det første er forholdet det, at mænd, for at få ret til samme pensionsgrundbeløb som kvinder, skal indbetale bidrag fem år længere end disse (for at få det fulde grundbeløb, 44 år for mænd mod 39 for kvinder). Omvendt er forholdet det, at mænd, der har betalt bidrag i under 44 år, får udbetalt en lavere arbejdsophørspension end kvinder, der har betalt bidrag i samme antal år. En person, der har betalt bidrag i 39 år, får således, hvis vedkommende er kvinde, det fulde grundbeløb af arbejdsophørspensionen, men såfremt det drejer sig om en mand, får han kun en nedsat pensionsydelse. Med hensyn til den pligt, der består for erhvervsaktive personer mellem 60 og 65 år til at betale bidrag, skal mænd for det andet betale disse, selv om de har betalt bidrag i de 44 år, der er nødvendige for at få udbetalt det fulde grundbeløb af arbejdsophørspensionen, mens kvinder i samme aldersgruppe ikke har pligt til at betale bidrag.

EOC har gjort gældende, at den forskelsbehandling, det her drejer sig om, er forbudt i medfør af artikel 4, stk. 1, i direktiv 79/7/EØF, som bestemmer, at princippet om ligebehandling indebærer, at der ikke finder nogen forskelsbehandling sted på grundlag af køn, hverken direkte eller indirekte, især for så vidt angår bidragspligt og beregning af bidrag, medmindre det udtrykkelig er tilladt i henhold til en anden af direktivets bestemmelser. Ingen af de to former for forskelsbehandling, der er tale om, kan bringes ind

under ordlyden af og formålet med undtagelsen i artikel 7, stk. 1, litra a) [»1. Dette direktiv er ikke til hinder for, at medlemsstaterne kan undtage følgende fra direktivets anvendelsesområde: a) fastsættelse af pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner og eventuelle følger heraf for andre ydelser ...«], som Det Forenede Kongerige har henholdt sig til.

Undtagelsen i artikel 7, stk. 1, litra a), første led, dækker kun fastsættelsen af pensionsalder med henblik på at yde pensioner, hvilket indebærer, at en medlemsstat har ret til at yde pensioner ved forskellig alder alt efter modtagernes køn. Den dækker ikke fastsættelsen af pensionsalder til noget andet formål, og den tillader heller ikke anvendelsen af forskellig pensionsalder til noget andet formål end til fastsættelsen af det tidspunkt, da en person har ret til at få udbetalt pensionen. Den omstridte forskelsbehandling vedrører ikke betingelserne for adgang til ordningerne, men derimod pligten til at svare bidrag samt beregningen af ydelserne. Derfor er de nationale bestemmelser, som der er rejst spørgsmål om, ikke omfattet af undtagelsen.

Den forskelsbehandling, det her drejer sig om, er heller ikke omfattet af den omhandlede undtagelses andet led (»... og eventuelle følger heraf for andre ydelser«), da den kun finder anvendelse på andre ydelser end pensionsydelserne. Forskelsbehandlingen vedrører ikke »andre« ydelser, men derimod selve pensionsydelsen og bidragspligten.

EOC gør gældende, at afskaffelse af forskelsbehandling på grundlag af køn er en grundlæggende menneskeret. Princippet om ligebehandling er af grundlæggende betydning, og enhver udelukkelse eller fravigelse af dette princip bør fortolkes snævert (dom af 15.6.1978, sag 149/77, Defrenne, Sml. s. 1365, og af 26.2.1986, sag 152/84, Marshall, Sml. s. 723, citeres i den forbindelse). Formålet med den fravigelse, sagen drejer sig om, er ikke at nå et mål, der er attråværdigt i sig selv, og som princippet om ligebehandling eventuelt måtte være i strid med (f.eks. offentlig sikkerhed eller beskyttelse af kvindens biologiske tilstand og det specielle forhold mellem mor og barn). Det er ikke andet end en tilladelse til eller mulighed for at udsætte opnåelsen af det tilsigtede mål, nemlig ligebehandling for så vidt angår den alder, ved hvilken pensionsydelsen kommer til udbetaling. Denne indstilling bekræftes af direktivets artikel 7, stk. 2, hvori det hedder: »Medlemsstaterne foretager regelmæssigt en undersøgelse af de områder, der er undtaget i henhold til stk. 1, med henblik på at efterprøve, om det under hensyn til den sociale udvikling på et område er berettiget at opretholde de pågældende undtagelser«, af artikel 9 i Rådets direktiv 86/378/EØF af 24. juli 1986 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder inden for de erhvervstilknyttede sociale sikringsordninger (EFT L 225, s. 40), som indeholder en lignende, men strengere afgrænset, fravigelse, og endelig af dommen af 17. maj 1990 i sag C-262/88, Barber (Sml. I, s. 1889), hvor Domstolen nægtede at udvide de undtagelser, der er tale om i direktiv 79/7/EØF og 86/378/EØF, til også at omfatte lige løn, og specielt fratrædelsesgodtgørelse, herunder forskellig pensionsalder for mænd og kvinder i en »contracted-out« erhvervstilknyttet pensionsordning. Det ville derfor gå imod udviklingstendensen på det sociale og retlige område i Fællesskabet at udvide undtagelsen i artikel 7, stk. 1, litra a), til også at omfatte andre emner end dem, den udtrykkeligt er begrænset til.

EOC anfører endvidere, at selv om den forskelsbehandling, der er rejst spørgsmål om, kunne være omfattet af undtagelsen i artikel 7, stk. 1, litra a), må proportionalitetsprincippet, et af de grundlæggende principper for Fællesskabets retsorden, i alle tilfælde respekteres. Dette princip kræver, at undtagelser ligger inden for grænserne for, hvad der er rimeligt og nødvendigt for at nå det tilsigtede mål — i denne sag at udbetaling af alderdomspensioner til kvinder på et tidligere tidspunkt end til mænd foreløbig fortsættes. Den pensionsalder, der gælder for ydelsen af alderdoms- eller arbejdsophørspensioner, har intet at gøre med bidragets størrelse eller antallet af bidrag, som en person skal indbetale for at få tildelt sådanne pensioner, eller med den pensionsydelse, som udbetales ved den pågældende pensionsalder. Den er endvidere helt uafhængig af den almindelige bidragspligt. Det forhold, at der lovligt sker en forskelsbehandling af mænd, idet de skal vente fem år længere end kvinder på at få udbetalt deres pensionsydelser, gør det ikke hverken nødvendigt eller rimeligt yderligere at forskelsbehandle mænd ved at tildele dem mindre pensionsydelser end kvinder for det samme antal bidrag, eller ved at kræve, at mænd, men ikke kvinder, skal betale bidrag, såfremt de fortsætter med at arbejde, efter at de er fyldt 60.

Endelig anfører EOC, at de omhandlede bestemmelser ser ud til at være begrundet i den diskriminerende antagelse, at mænd ønsker at fortsætte med at arbejde fem år længere end kvinder. Imidlertid viser vurderinger vedrørende erhvervsmæssig aktivitet (Employment Gazette, april 1989) et markant fald i den procentvise andel af mænd, der er erhvervsmæssigt aktive i alderen fra 60 til 65 år (71,2% i 1980, 55% i 1988), mens den tilsvarende procent for kvinder kun er faldet lidt, nemlig fra 22,4% til 19,9%. Undersøgelserne viser tillige, at selv om en større procentdel mænd end kvinder i denne aldersgruppe er erhvervsmæssigt aktive, er procentdelen af erhvervsmæssigt aktive kvinder stadig ret betydelig. Der kan derfor ikke findes nogen begrundelse for at lovgive på grundlag af en antagelse om, at mænds arbejdsliv slutter, når de fylder 65, og kvinders, når de fylder 60, på grund af pensionsalderen. Antallet af mænd og kvinder, der ikke passer ind i dette mønster, er for betydeligt til at konkludere, at grundlaget for lovgivningen genspejler virkeligheden i arbejdsmønsteret. I hvert fald er den omhandlede forskelsbehandling en direkte forskelsbehandling på grundlag af køn og derfor forbudt uden hensyn til begrundelse eller eventuelle forklaringer, især af social eller økonomisk art.

2. *Det Forenede Kongerige* har fremhævet, at forskelsbehandling af mænd og kvinder med hensyn til pensionsalder som sådan ikke er til behandling. Det væsentlige er, om direktivets artikel 7, stk. 1, litra a), kun begrunder en forskelsbehandling af mænd og kvinder med hensyn til det tidspunkt, fra hvilket pensionerne kommer til udbetaling, og således tvinger medlemsstater, der har forskellig pensionsalder for mænd og kvinder, til at standse opkrævningen af bidrag fra

mænd, når de når den alder, som for kvinder er pensionsalderen (dvs. mellem 60 og 65 år). Selv med en snæver fortolkning kan den omhandlede undtagelse ikke tillægges denne betydning, som ville betyde, at såvel genstanden for og formålet med bestemmelsen, som de deraf følgende resultater, den generelle og bogstavelige betydning af bestemmelsen samt dens sproglige kontekst blev tilsidesat.

Ifølge det af Det Forenede Kongerige anførte, er genstanden for og formålet med artikel 7, stk. 1, litra a), at sikre, at direktivet ikke straks vil medføre ændringer i lovgivningen i visse medlemsstater, der har fastsat forskellig pensionsalder for mænd og kvinder, eller i »følgerne af pensionsalderen for sociale sikringsydelser« (der henvises i den forbindelse til Marshall-dommen). Hele området er meget indviklet set ud fra et økonomisk og et lovgivningsmæssigt synspunkt, og det er således omfattet af bestemmelsen om regelmæssig undersøgelse i direktivets artikel 7, stk. 2, som specielt tager sigte på at undgå dette område indtil videre. Det Forenede Kongerige understreger, at udtrykket »og eventuelle følger heraf for andre ydelser« blev tilføjet på udkaststadiet, netop for at hindre de følger, som fastsættelsen af pensionsalderen med hensyn til alderdoms- og arbejdsophørspensioner kunne have på bestemmelser, der henviser til de forskellige aldersgrænser. At fortolke den omhandlede undtagelse på den måde, som EOC går ind for, ville således være en tilsidesættelse af direktivforfatternes klart udtalte hensigt.

Det Forenede Kongerige anfører, at såfremt undtagelsen blev tillagt denne mening, ville det medføre usædvanlige og vidtrækkende følger. Det ville blive forbudt medlemsstater at opretholde bidragsgrundlaget for arbejdsophørspensioner for alle ansøgere af det ene køn, og det ville blive nødvendigt, at der blev foretaget en adskillelse mellem arbejdsophørspensionsordningen og den generelle socialsikringsordning, selv om de bidrag, der indbetales, tjener til finansiering af alle de bidragsbetingede ydelser (det er ikke muligt at foretage en opdeling af bidragene i enkeltbidrag til de forskellige ydelsestyper, såsom arbejdsophørspensioner). Direktivet ville i så fald betyde indførelse af en ny form for forskelsbehandling af mænd og kvinder, som ikke eksisterer i øvrigt. Da bidragene ikke ville blive opkrævet hos mænd, der var fyldt 60, ville de heller ikke være berettigede til at få udbetalt ydelser, f.eks. arbejdsløshedsunderstøttelse, som man kun er berettiget til, såfremt der betales bidrag. I den henseende ville deres situation være den samme som for kvinder på samme alder, men disse kvinder ville få udbetalt arbejdsophørspension, hvorimod mænd ikke ville få udbetalt nogen bidragsbetinget ydelse overhovedet. Såfremt man i et forsøg på at rette op på denne ulighed indrømmede mænd på 60 år ret til bidragsbetingede ydelser, f.eks. arbejdsløshedsunderstøttelse, uden at betale bidrag, ville de få en fordel, som ingen kvinder får,

nemlig en bidragsbetinget ydelse uden bidrag. Og såfremt mænd i alderen 60-65 år blev behandlet på lige fod med kvinder i samme alder med hensyn til bidrag, ville mange mænd ligeledes blive udsat for alvorlige ulemper. De ville miste muligheden for fortsat at kunne indbetale yderligere bidrag til den nationale indtægtsbestemte pensionsordning med henblik på højere ydelser, efter at de er gået på pension. Muligheden for at indbetale disse bidrag udnyttes generelt af dem, der nærmer sig pensionsalderen.

Det Forenede Kongerige går herefter over til en undersøgelse af den bogstavelige og den almindelige betydning af ordlyden af artikel 7, stk. 1, litra a), og det fremhæves herved, at litra a) henviser til to rettigheder, som en medlemsstat har, nemlig at undtage »fastsættelse af pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner« samt at undtage »eventuelle følger heraf for andre ydelser« fra direktivets anvendelsesområde. Det Forenede Kongerige anfører, at i en bidragsbetinget ordning er pligten til at betale ydelser indtil pensionsalderen et led i »fastsættelse af pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner«. Såfremt dette ikke er tilfældet, gør Det Forenede Kongerige gældende, at pligten til at betale bidrag indtil pensionsalderen er en af de »eventuelle følger heraf for andre ydelser«, hvor bidragene (som i Det Forenede Kongerige) indbetales til en udelelig socialsikringsordning, der omfatter pensioner og andre ydelser.

Med hensyn til det første af disse punkter henleder Det Forenede Kongerige opmærksomheden på udtrykket »for ydelse af ... pensioner«. I en bidragsbetinget ordning angiver ordet »ydelse« (engelsk: »grant«, fransk: »octroi«, eller tysk: »Gewährung«) det tidspunkt, da pligten til at betale bidrag ophører, og retten til at modtage ydelser tager sin begyndelse. Det er grunden til, at der i den engelske version er tale om »purposes of the grant« i flertal. De, der udfærdigede direktivet, erkendte, at fastsættelsen af pensionsalderen ikke kun anvendes til ydelse af en pension, men tillige til afslutning af bidragsperioden. Pensionsformål (»pensions purposes«) omfatter således nødvendigvis i enhver bidragsbetinget ordning fastlæggelse af bidragsperiodens udløbstidspunkt.

I tilfælde af at argumentet, der støttes på dette nødvendige led, ikke accepteres — og kun i det tilfælde — henholder Det Forenede Kongerige sig til de resterende ord i artikel 7, stk. 1, litra a): »fastsættelse af pensionsalderen for ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner«. Når en hel række ydelser, herunder pensioner, kunne finansieres gennem bidrag betalt i et helt arbejdsliv, der ophører ved pensionsalderens indtræden, er pligten til at betale bidrag indtil pensionsalderen er nået en af de eventuelle følger for andre ydelser, som fastsættelse af forskellig pensionsalder indebærer. Der er en sammenhæng eller en forbindelse mellem opretholdelse af forskellig pensionsalder med henblik på ydelse af alders- og arbejdsophørspensioner og behandlingen af mænd og kvinder med

hensyn til de øvrige bidragsbetingede ydelser. Pligten til at betale bidrag indtil pensionsalderen er enten denne forbindelse eller et centralt led i den. Såfremt der ikke blev indbetalt bidrag fra mænd, der er fyldt 60, men ikke 65, ville andre ydelser ikke kunne udbetales i samme omfang, såfremt de hos mænd og kvinder generelt opkrævede bidrag ikke blev forhøjet. Endvidere ville andre bidragsbetingede ydelser, såsom arbejdsløshedsydelse, ikke længere kunne udbetales til mænd i denne aldersgruppe, såfremt der ikke blev indbetalt bidrag til dem. Alternativt kunne de nævnte andre bidragsbetingede ydelser gøres tilgængelige for mænd (men ikke for kvinder) på et grundlag, der ikke var betinget af bidrag i årene direkte forud for pensionsalderens indtræden, og denne ordning ville så igen indvirke på finansieringen af andre bidragsbetingede ydelser og spørgsmålet om, hvorvidt de var til rådighed.

Det Forenede Kongerige anfører, at dets argumenter bekræftes, når man overvejer den pågældende bestemmelses kontekst. I betragtning af, at direktivet klart tilsigter (artikel 1) gradvis gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder, at visse undtagelser er tilladt, dog forudsat princippet om regelmæssige undersøgelser, at lovgivning på området for social sikring ofte er indviklet, og at de økonomiske, juridiske og administrative virkninger af en ændring af bidragsbetingelserne vil være meget vidtrækkende, kan de, der udfærdigede direktivet, ikke have haft til hensigt, at princippet om gradvis gennemførelse af ligebehandling af mænd og kvinder kun skulle anvendes på fastsættelsen af den alder, hvor pensionsydelser kommer til udbetaling. Havde dette været tilfældet, ville der være sket en radikal adskillelse mellem bidrag og ydelser den 23. december 1984 (den endelige dato for direktivets gennemførelse), og det juridiske, økonomiske og administrative grundlag for nationale bidragsbetingede ordninger ville være blevet bragt i fare.

Endelig anmoder Det Forenede Kongerige om, såfremt Domstolen ikke tager dets argumentation til følge, at Domstolen begrænser dommens virkning til kun at gælde fremtiden i samklang med det anerkendte princip, at afgørende hensyn til retssikkerheden kan begrunde, at en lovbestemmelse kun kan danne grundlag for en fordring med hensyn til perioder efter domsafsigelsen, bortset fra de sagsøgere, der allerede har anlagt sag eller fremsat tilsvarende krav.

Til støtte for denne anmodning gør Det Forenede Kongerige gældende, at det i henhold til direktivets artikel 8, stk. 2, regelmæssigt har underrettet Kommissionen om grunden til, at fastsættelsen af pensionsalderen for mænd og kvinder og de eventuelle følger for andre ydelser er blevet undtaget fra direktivets anvendelsesområde. Kommissionen har på intet tidspunkt antydet, at forskelsbehandlingen af mænd og kvinder med hensyn til bidrag var ulovlig; et forhold, der er særlig vigtigt i betragtning af, at Det Forenede Kongerige ikke er den eneste medlemsstat, hvor der skal betales bidrag indtil pensionsalderen, som er forskellig for mænd og kvinder, og Kommissionen har ikke indtaget det standpunkt, at nogen anden medlemsstat ikke handler i overensstemmelse med direktivet med hensyn hertil.

Endvidere har Government Actuary beregnet, at udgiften i forbindelse med tilbagebetaling til alle mænd, der siden december 1984 har betalt bidrag efter det fyldte 60. år, ville overstige 3,5 mia. UKL. Virkningen ville være den, at ligevægten i National Insurance Fund ville blive bragt i fare inden for en overskuelig fremtid, og det ville betyde en klækkelig forhøjelse af arbejdsgiver- og/eller arbejdstagerbidrag med op til 2,5% i det første år. Der ville ligeledes komme et stigende pres på den offentlige sektors lånebehov. Det ville generelt svække motivationen for at arbejde (fordi arbejdstagernes disponible løn ville falde), øge udgifterne til arbejdsløn samt medføre stigende inflation og dermed faldende beskæftigelse.

Det ville endvidere få afgørende virkning for den enkelte. Government Actuary har anslået, at en tilbagebetaling af bidrag indbetalt siden december 1984 af mænd i alderen fra 60 til 65 år ville give en gennemsnitlig sum på omkring 2 000 UKL til omkring 1 750 000 personer. Der ville nødvendigvis skulle ske en omberegning af de statslige indtægtsbestemte pensioner, der i fremtiden skal udbetales til disse mænd, således at de fejlagtigt indbetalte bidrag blev udeladt. Det ville medføre et tab i den statslige indtægtsbestemte pension på gennemsnitligt 4 UKL om ugen i de tilfælde, hvor pensionen allerede var kommet til udbetaling inden domsafsigelsen. Der ville vise sig yderligere vanskeligheder for dem, hvis pensioner kom til udbetaling efter domsafsigelsen. Omkring 150 000 mænd går hvert år på pension, hvor en del af deres statslige indtægtsbestemte pensionsydelser udbetales på grundlag af de bidrag, som de har indbetalt, efter at de er fyldt 60 år. Den gennemsnitlige nedgang i de statslige indtægtsbestemte pensionsydelser i disse tilfælde ville være på omkring 10 UKL om ugen. Endvidere ville det være nødvendigt fra de berørte personer at få tilbagebetalt forskellen mellem de indtægtsbestemte ydelser, de har modtaget siden december 1984, og det beløb, de skulle have modtaget, såfremt der ikke var blevet indbetalt bidrag af mænd i alderen fra 60 til 65 år efter denne dato. Lovgivningen i Det Forenede Kongerige gør det nødvendigt for ministeren at kræve fejlagtigt udbetalte beløb tilbagebetalt.

På grundlag heraf foreslår Det Forenede Kongerige, at det af High Court forelagte spørgsmål besvares på følgende måde:

»Artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 tillader en medlemsstat at fravige direktivet med hensyn til kravet om, at mænd og kvinder indtil pensionsalderen, der for mænd er fastsat til 65 år og for kvinder til 60 år, skal betale bidrag til den nationale forsikringsordning, som dækker en række ydelser, herunder arbejdsophørspensioner, der udbetales af staten, selv om virkningen af dette krav er, at mænd skal betale bidrag i 44 år for at opnå pensionens fulde grundbeløb, mens kvinder kan komme i betragtning efter 39 år.«

Såfremt Domstolen ikke tiltræder dette, kan den tilføje følgende betingelse:

»Med undtagelse af de tilfælde, hvor der allerede er anlagt sag eller fremsat tilsvarende krav, kan den direkte virkning af artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 ikke påberåbes som støtte for krav om tilbagebetaling af bidrag indbetalt forud for domsafsigelsen eller om ny beregning af pensioner under henvisning til bidrag, der er eller burde være indbetalt forud for denne dato.«

3. *Den tyske regering* er af den opfattelse, at spørgsmålet fra High Court bør besvares bekræftende.

I henhold til Domstolens praksis (dom af 17.5.1990, Barber-sagen, nævnt ovenfor, og af 25.5.1971, sag 80/70, Defrenne, Sml. 1971, s. 109, org. ref.: Rec. s. 445) er den grundlæggende britiske alderspension ikke omfattet af EØF-traktatens artikel 119. Den eneste målestok for en vurdering er derfor direktiv 79/7/EØF. I medfør af direktivets artikel 4, stk. 1, sammenholdt med artikel 7, stk. 1, litra a), tilsidesætter en medlemsstat ikke uden videre fællesskabsretten ved at have forskellig pensionsalder for mænd og kvinder. Det er udtrykkeligt nævnt, at en fastsættelse af forskellig pensionsalder for mænd og kvinder er forenelig med fællesskabslovgivningen, og dette medfører forskellige bidragsperioder for at være berettiget til pensionens fulde grundbeløb.

Med hensyn til kvinders fritagelse fra at betale bidrag, såfremt de fortsætter i lønnet eller selvstændig beskæftigelse, efter at de har nået aldersgrænsen, fremhæver den tyske regering, at der i henhold til den britiske nationale forsikringsordning ikke er nogen perioder, i hvilke en person — uanset om det er en mand eller en kvinde — har pligt til at betale bidrag, uden at de i den forbindelse sikres ydelser. Selv efter at have tilbagelagt de bidragsperioder, der er påkrævet for at få ret til udbetaling af alderspensionens grundbeløb, kræves der fortsat indbetaling af bidrag for tillæg til en indtægtsbestemt pension samt for at fastholde retten til ydelser i forbindelse med arbejdsløshed og sygdom. Den pligt, som mænd i alderen fra 60 til 64 har til at betale bidrag, udgør således ikke en forskelsbehandling, fordi deres bidrag vil sikre dem beskyttelse i tilfælde af arbejdsløshed, sygdom eller invaliditet, de vil give en forøgelse af deres indtægtsbestemte pension, der udbetales af staten, og vil hjælpe med til at kompensere for eventuelle huller i deres bidragsindbetalinger til alderspensionens grundbeløb.

4. *Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber* har for det første bemærket, at de bidrag, det drejer sig om, er omfattet af direktivet, selv om nogle af de ydelser, de giver ret til (moderskabsydelse, ydelse til enken, specialydelse til børn og dødsfaldsydelse), ikke ser ud til at stemme overens med de i direktivet anførte risici. Den henviser i den forbindelse til dom af 21. november 1990 (sag C-373/89, Sml. I, s. 4243), hvor Domstolen statuerede, at såfremt forsikringsbidrag, som det ikke er muligt at opdele, vedrører ydelser, af hvilke kun nogle er omfattet af direktivets materielle anvendelsesområde, finder ligebehandlingsprincippet alligevel anvendelse på samtlige de pågældende bidrag. Det samme ville være tilfældet, såfremt bidragene skulle opdeles i forhold til de enkelte ydelser, der var omfattet — selv om det ikke ser ud til at være tilfældet i

ordningen i Det Forenede Kongerige — eftersom princippet om ligebehandling ville finde anvendelse på den del af dem, der svarer til arbejdsophørspensioner og andre ydelser, der er omfattet af direktivets anvendelsesområde.

Efter Kommissionens opfattelse søger den nationale ret i virkeligheden at få fastslået, om direktivets artikel 7, stk. 1, litra a), giver bemyndigelse til at opretholde forskelsbehandlingen af mænd og kvinder i forbindelse med de ovennævnte bidrag. Kommissionen anfører, at selv om det er indlysende, at medlemsstaterne har en indlysende ret til at fastsætte forskellig pensionsalder for mænd og kvinder, må de dog ikke udsætte mænd og kvinder for forskelsbehandling med hensyn til det antal år, i hvilke mænd og kvinder skal betale bidrag, medmindre denne forskelsbehandling er den uundgåelige følge af den tilladte forskelsbehandling med hensyn til pensionsalderen. I betragtning af den grundlæggende betydning, som ligebehandlingsprincippet har, må enhver fravigelse fortolkes snævert.

Efter at Kommissionen først har konkluderet, at det andet led i artikel 7, stk. 1, litra a) (om »eventuelle følger heraf for andre ydelser«), ikke er til nogen hjælp i denne sag, fordi forskelsbehandlingen ikke vedrører andre ydelser end pensioner, men de bidragsbetingelser, der netop vedrører pensioner, går den videre med at overveje — og forkaste — en række argumenter, der kunne blive fremsat for at godtgøre, at der er en nødvendig forbindelse mellem den tilladte forskel i pensionsalder og forskelsbehandlingen med hensyn til betaling af bidrag.

Et argument ville være at anse det for at være hensigtsmæssigt, at såvel mænd som kvinder, der er i arbejde, skulle betale pensionsbidrag, indtil de er berettiget til en pension. Såfremt mænd — ligesom kvinder — fik ret til ikke at betale bidrag, fra de er fyldt 60, ville resultatet blive, at de i en periode på fem år hverken indbetalte bidrag eller var berettiget til at få udbetalt pension, hvorimod en kvinde ophører med at betale bidrag, når hun når den alder, hvor hun er berettiget til at få udbetalt pension. Med andre ord ville den ordning, som er blevet udformet af lovgiver i Det Forenede Kongerige, komme ud af balance. Dette er efter Kommissionens opfattelse dog ikke som argument stærkt nok til at kunne sige, at der er en nødvendig forbindelse mellem den forskellige pensionsalder og de forskellige betingelser med hensyn til bidrag. Kommissionen anfører, at det slet ikke forekommer umuligt, at såvel mænd som kvinder betaler bidrag i samme antal år, og at forskelsbehandlingen simpelt hen blev begrænset til den alder, fra hvilken pensionen kan kræves udbetalt. Det ville blot betyde, at en mand ophørte med at betale bidrag, når han fyldte 60, selv om han fortsat arbejdede efter dette tidspunkt, og at han så skulle vente, indtil han fyldte 65 for at få udbetalt pension. Kommissionen bemærker, at dette allerede er tilfældet, da en kvinde, der stadig arbejder, efter at hun er fyldt 60, undtages fra at betale bidrag. Den eneste forskel mellem dem ville så være den, som er tilladt i medfør af direktivet, nemlig den alder, fra hvilken der kan opnås pension.

Med hensyn til fællesskabslovgivers hensigt bemærker Kommissionen, at selv om det er korrekt, at Rådet åbenbart havde til hensigt at give medlemsstaterne mulighed for en vis opsparing af økonomisk art — nemlig den, der er resultatet af en udsættelse af det alderstidspunkt, på hvilket mænds pensioner kommer til udbetaling — ses der ikke nogen

tvingende grund til, at de yderligere skulle have tilladelse til den økonomiske fordel af at modtage bidrag fra mænd i fem år mere end fra kvinder. Det ville blive en separat økonomisk tillægsbonus, som skal kunne begrundes under henvisning til artikel 7, stk. 1, litra a). Efter Kommissionens opfattelse kan det ikke af artiklens ordlyd udledes, at der forelå en hensigt om at give medlemsstaterne denne yderligere fordel.

Ej heller kan der — mere generelt — i selve strukturen i ordningerne som helhed i Det Forenede Kongerige findes støtte for den forskelsbehandling, det drejer sig om. Der er ingen logisk forbindelse mellem forskellen i pensionsalder og strukturen i de øvrige bidragsbetingede ydelser, eftersom ingen af dem har noget alderskriterium.

Endelig ser Kommissionen et argument til fordel for det synspunkt, at den omhandlede forskelsbehandling ikke er tilladt i henhold til direktivet, i følgende kendsgerning: I det britiske system er der en gruppe af bidrag, nemlig de, der indbetales af selvstændige erhvervsdrivende i forhold til deres skattemæssige overskud, som ikke danner grundlag for nogen ydelse overhovedet, selv om de — ligesom de øvrige — skal indbetales, indtil den pågældende fylder 60, hvis det er en kvinde, og 65, hvis det er en mand. Kommissionen er af den opfattelse, at denne forskel ikke har nogen logisk sammenhæng med den forskellige alder, fra hvilken mænd og kvinder kan få udbetalt pension. Efter Kommissionens opfattelse ses der ingen rationel grund til, at pligten til at betale disse bidrag er kædet sammen med pensionsalderen, når der ikke udløses nogen ret til pension af bidragene.

Sammenfattende er Kommissionen af den opfattelse, at der ikke er nogen nødvendig forbindelse mellem den tilladte forskel i pensionsalder for mænd og kvinder og den forskelsbehandling, som eksisterer i ordningen i Det Forenede Kongerige med hensyn til bidrag. Kommissionen finder imidlertid i betragtning af, hvor indviklet de nationale socialsikringsordninger er, at de nationale retter bedre end Domstolen er i stand til at afgøre, om den foreliggende forskelsbehandling i forbindelse med indbetaling af bidrag er uadskilleligt forbundet med forskellen i pensionsalder. Kommissionen foreslår derfor, at Domstolen besvarer spørgsmålet fra High Court således:

»Når:

a) en medlemsstat i medfør af artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7/EØF opretholder en pensionsalder, der er forskellig for mænd og kvinder, for så vidt angår udbetaling af alders- og arbejdsophørspensioner, og

b) en række ydelser, herunder arbejdsophørspensioner, der udbetales af staten, finansieres af bidrag til den nationale forsikringsordning,

tillader artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7 ikke en medlemsstat at fravige princippet om ligebehandling af mænd og kvinder med hensyn til social sikring, jf. direktivets artikel 4,

i) ved at kræve, at mænd skal betale bidrag til den nationale forsikringsordning fem år længere end kvinder for at være berettigede til samme grundbeløb, og

ii) ved at kræve, at mænd, som har lønnet eller selvstændig beskæftigelse, indtil de fylder 65 år, fortsat skal betale bidrag til den nationale forsikringsordning, indtil de når denne alder, mens kvinder over 60 år ikke skal betale bidrag til den nationale forsikringsordning, uanset om de stadig har lønnet eller selvstændig beskæftigelse, efter at de har nået denne alder,

medmindre disse fravigelser er en uundgåelig følge af forskellen i pensionsalder.«

III — Besvarelse af Domstolens spørgsmål

1. *Spørgsmål til Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber*

a) »Kommissionen bedes meddele Domstolen sin opfattelse vedrørende kravet til mænds og kvinders indbetaling af bidrag i de medlemsstater, der opretholder forskellig pensionsalder for de to køn.«

Svar

De tre medlemsstater, der — bortset fra Det Forenede Kongerige — har fastsat forskellig pensionsalder for mænd og kvinder, er Italien, Grækenland og Portugal.

I den private sektor i Italien kan kvinder få udbetalt en pension betalt af staten, fra de er fyldt 55, hvorimod mænd først kan gå på pension, når de er 60. I Grækenland er der i den generelle ordning fastsat en pensionsalder på 65 år for mænd og 60 år for kvinder. I Portugal er minimumspensionsalderen 65 år for mænd, 62 for kvinder.

I henhold til alle de oplysninger, som Kommissionen har været i stand til at skaffe, skal arbejdstagerne i alle tre medlemsstater betale bidrag, indtil de ophører med at arbejde for at gå på pension. Det betyder, at en kvinde kan indstille bidragsbetalingen på et tidligere tidspunkt end en mand. Det sker, såfremt hun ophører med at arbejde, så snart hun kan få udbetalt en pension, der betales af staten. Hvis hun imidlertid valgte at fortsætte sit arbejde efter pensionsalderens indtræden, skal hun fortsat betale bidrag.

For fuldstændighedens skyld skal det nævnes, at i visse medlemsstater, såsom Tyskland og Luxembourg, har kvinder (eller i hvert fald visse grupper af kvinder), selv om pensionsalderen i princippet er den samme for

mænd og kvinder, mulighed for at få udbetalt deres pension fra staten på et tidligere tidspunkt end mænd (Tyskland); eller pensionen kan først komme til udbetaling til mænd i en senere alder (Luxembourg). I Frankrig er der visse specielle ordninger, der tillader en tidligere udbetaling af arbejdsophørspensionen til visse mødre. I alle disse tilfælde ophører de kvinder, der drager fordel af en tidlig udbetaling af deres pension fra staten, med at betale bidrag, når de ophører med at arbejde. Mænd — og kvinder, der ikke får udbetalt ydelser fra de pågældende ordninger — fortsætter med at betale bidrag, indtil de ophører med at arbejde ved den normale pensionsalder.

b) »Kommissionen bedes meddele sin stilling med hensyn til punkt III.3 og III.4 i Det Forenede Kongeriges indlæg.«

Svar

Det er korrekt, at Kommissionen aldrig har givet udtryk for, at den betvivlede lovligheden af de forskellige bidragsbetingelser for mænd og for kvinder i Det Forenede Kongerige, før den indgav sit indlæg i denne sag. Kommissionen er først for nylig blevet opmærksom på sagen, hvorfor den ikke har haft lejlighed til at indtage et officielt standpunkt før nu. Mens den indstilling, som andre fællesskabsinstitutioner end Domstolen har, ikke kan få indflydelse på retsstillingen, må Kommissionen indrømme, at dens tavshed på dette punkt kan have styrket Det Forenede Kongeriges opfattelse af, at de forskellige betingelser vedrørende bidrag for så vidt angår mænd og kvinder var tilladt i henhold til artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7.

c) »Kommissionen bedes til Domstolen fremsende kopi, på engelsk og fransk, af sin rapport af 16. december 1988 (KOM(88) 769 endelig udg.).«

Kommissionen har efterkommet Domstolens anmodning.

2. *Spørgsmål til Det Forenede Kongerige*

»Såfremt en kvinde får udbetalt sin pension, fra hun fylder 60, får hun så dernæst andre socialsikringsydelser alene på grundlag af dette forhold? Er situationen den samme, såfremt hun fortsætter med at arbejde, efter at hun er fyldt 60?«

Svar

I henhold til Social Security Act 1975 udbetales ingen socialsikringsydelser til kvinder, der går på pension ved det fyldte 60. år, alene på grundlag af dette forhold. Imidlertid er det sådan, at det at nå pensionsalderen alligevel er en central faktor, som socialsikringsydelserne er bygget op omkring, idet en kvinde, der har nået pensionsalderen, nyder godt af en række fordele. Nogle er lovbestemte, andre ikke, og nogle er måske endda baseret på et skøn. Nogle af dem er kontrolleret af de statslige myndigheder, andre af

lokale myndigheder, offentlige værker, transportmyndigheder og lignende. Da der er en hel række steder, ydelserne kommer fra, er der mange forskellige betingelser for beregningen af og retten til disse ydelser. Der er ligeledes en lang række socialsikringsydelser, som en kvinde kan komme i betragtning for og få udbetalt, inden hun fylder 60, og som hun ikke længere vil modtage, når hun fylder 60, såfremt hun får udbetalt sin pension — hovedsagelig f.eks. ydelser, der er en forsikring mod risikoen for arbejdsløshed, sygdom og invaliditet under hendes »arbejdsliv«. Disse ydelser udbetales ikke længere, når hun når pensionsalderen, medmindre der ikke aktuelt gøres krav på pension, i hvilket tilfælde de pågældende ydelser kan fortsætte lige så længe, som kvinden afstår fra at få udbetalt sin pension.

Som eksempler på, hvilke fordele kvinder kan have, når de fylder 60, uanset om de modtager en statsbetalt pension, nævner Det Forenede Kongerige: fritagelse for at betale receptpligtig medicin (gratis medicin og lægeartikler), aldersbestemte bidrag i forbindelse med beregning af indtægtsbestemte ydelser, hjemmeservice (gratis eller billige måltider), rabatter på rejser (billigere eller gratis kørsel med busser, tog osv.), entré til museer, biografer, teatre osv. (nedsat entrépris) og nedsat entré til sports- og fritidsfaciliteter.

Med hensyn til de statsbetalte socialsikringsydelser, understreger Det Forenede Kongerige, at en forskellig pensionsalder for mænd og kvinder med hensyn til den pension, der udbetales af staten, ingen følger har for retten til sådanne ydelser, navnlig:

»*Sickness benefit*« (ydelse ved sygdom) — I alderen fra 60 til 64 år får mænd udbetalt »sickness benefit« med en standardtakst (for tiden 39,60 UKL), mens kvinder får udbetalt denne ydelse svarende til pensionsydelsen med et fradrag på omkring 5%. Såfremt en kvinde har ret til pensionens fulde grundbeløb, bliver hendes »sickness benefit« 49,90 UKL. Den øvre aldersgrænse for at kunne modtage »sickness benefit« er 65 år for kvinder og 70 år for mænd.

»*Statutory sick pay*« (lovbestemt ydelse ved sygdom) — Hverken mandlige eller kvindelige arbejdstagere, der er over aldersgrænsen for de af staten udbetalte pensioner (60 år for kvinder, 65 for mænd), har ret til »statutory sick pay«, medmindre uarbejdsdygtighedsperioden begyndte eller er knyttet til en periode, der begyndte, inden alderen for de af staten udbetalte pensioner blev nået. For uarbejdsdygtighedsperioder, der starter efter alderen for de af staten udbetalte pensioner, kan såvel mænd som kvinder gøre krav på »sickness benefit«.

»*Invalidity benefit*« (ydelse ved invaliditet) — Fra de er 60, til de er 64 år, kan mænd få udbetalt »invalidity benefit« med en standardtakst, mens den til kvinder udbetales med samme beløb som pensionen. Den øvre aldersgrænse for at få udbetalt »invalidity benefit« er 65 for kvinder og 70 for mænd.

»*Unemployment benefit*« (arbejdsløshedsydelse) — Såvel mænd som kvinder har ret til udbetaling af arbejdsløshedsydelse svarende til pensionen i fem år efter den statslige pensionsalders indtræden. Den øvre aldersgrænse for modtagelse af arbejdsløshedsydelse er 65 år for kvinder og 70 år for mænd.

»*Severe disablement allowance*« (ydelse ved svært handicap) — Såvel mænd som kvinder skal være berettiget til »severe disablement allowance«, inden de når den statslige pensionsalder. Når først de er blevet berettiget dertil, skal kvalifikationsbetingelserne fortsat være opfyldt indtil den øvre aldersgrænse (65 for kvinder, 70 for mænd). Såfremt kvalifikationsbetingelserne er opfyldt, når de pågældende er henholdsvis 65 og 70 år, fortsætter udbetalingen af »severe disablement allowance« på livstid.

»*Invalid care allowance*« (invalidepasningsbidrag) — Såvel kvinder som mænd skal opfylde betingelserne for udbetaling af »invalid care allowance«, inden de når den statslige pensionsalder, og kvalifikationsbetingelserne skal fortsat være opfyldt indtil den øvre aldersgrænse (65 år for kvinder, 70 for mænd). Såfremt kvalifikationsbetingelserne er opfyldt, når de pågældende er henholdsvis 65 og 70 år, fortsætter udbetalingen af »invalid care allowance« på livstid.

»*Industrial injuries benefits*« — Efter at have opnået den statslige pensionsalder får kvinder og mænd, som får udbetalt »reduced earnings allowance«, og som giver afkald på normal beskæftigelse, udbetalt »retirement allowance«. »Retirement allowance« udbetales på livstid.

»*War pension*« (krigspension) — Såvel kvinder som mænd skal opfylde visse betingelser for at få udbetalt »unemployability supplement« (tillæg for manglende arbejdsevne) og »allowance for lowered standard of occupation« (ydelse for nedsat arbejdsevne), inden de når den statslige pensionsalder. Når først de er blevet berettiget til disse ydelser, fortsætter de begge også efter den statslige pensionsalder.

Retten til de ovennævnte ydelser er betinget af forskellige forhold, som f.eks. bidrag eller arbejdsudygtighedsgrad.

3. *Spørgsmål til Kommissionen, den tyske regering og EOC*

»Kommissionen, den tyske regering og EOC bedes gøre rede for deres stilling til anmodningen fra Det Forenede Kongerige (i punkt III ff. i dets indlæg) om, at Domstolen, såfremt en ulovlig forskelsbehandling antages at foreligge, bør begrænse dommens virkning til tiden efter domsafsigelsen og til personer, der allerede har anlagt sag eller fremsat tilsvarende krav.«

Kommissionens svar

Efter Kommissionens opfattelse kunne det tænkes, at Det Forenede Kongeriges fortolkning af artikel 7, stk. 1, litra a), i det foreliggende tilfælde ikke var urimelig, og det må

indrømmes, at Kommissionen ikke henledte Det Forenede Kongeriges opmærksomhed på, at der eksisterede et problem i den forbindelse. Et forhold, som Domstolen nu måske betegner som ulovligt, kunne derfor uantastet fortsætte i nogle år.

Kommissionen ser sig ikke i stand til at vurdere, hvilken faktisk indflydelse hver enkelt af de faktorer, Det Forenede Kongerige har anført til støtte for sin anmodning, har haft. Når de imidlertid ses i sammenhæng, udgør de »alvorlige forstyrrelser« af den art, der af Domstolen henvises til i Barber-dommen (præmis 41). Kommissionen er klar over, at disse forstyrrelser kunne have været mindsket, såfremt Det Forenede Kongerige var blevet gjort opmærksom på problemet på et tidligere tidspunkt.

I betragtning af disse omstændigheder ville Kommissionen ikke have noget imod, at Domstolen begrænsede dommens tidsmæssige virkninger, forudsat at den finder, at Det Forenede Kongeriges bidragsordninger indeholder en ulovlig forskelsbehandling. En sådan begrænsning i Domstolens dom bør dog ikke henvise til »den direkte virkning af artikel 7, stk. 1, litra a)«, som foreslået af Det Forenede Kongerige (i konklusionen i det skriftlige indlæg). Den bestemmelse, hvis direkte virkning der er spørgsmål om, er artikel 4, stk. 1, andet led.

Den tyske regerings svar

Mens den tyske regering gentager, at den som udgangspunkt tilslutter sig den fortolkning af artikel 7, stk. 1, litra a), i direktiv 79/7/EØF, som Det Forenede Kongerige gør sig til talsmand for, går den ind for, at virkningerne af en eventuel dom, hvori Domstolen statuerer, at den forskelsbehandling, der henvises til i spørgsmålet fra High Court, er ulovlig, begrænses til kun at vedrøre fremtiden. Ligesom Det Forenede Kongerige anfører den tyske regering, at de meget alvorlige følger, Det Forenede Kongerige henviser til, indebærer vigtige overvejelser om retssikkerhed såvel som alvorlige økonomiske og administrative byrder. Den tyske regering påpeger endvidere, at hverken Kommissionen eller Domstolen hidtil har tilkendegivet, at socialsikringsordningerne i Det Forenede Kongerige eller i nogen anden medlemsstat er på kant med kravene i direktiv 79/7/EØF. En begrænsning af dommens tidsmæssige virkning til kun at gælde fremtiden ville endvidere være i overensstemmelse med medlemsstaternes ønsker som udtrykt i protokollen ad artikel 119 i traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab som vedtaget på ministermødet i Maastricht i anledning af virkningerne af dommen af 17. maj 1990 i Barber-sagen.

EOC's svar

Selv om EOC anerkender, at Kommissionen indtil denne sag ikke havde antydet, at Det Forenede Kongerige tilsidesatte direktivet, er EOC alligevel af den opfattelse, at dette ikke kan begrunde en lemfældig omgang med den tidsmæssige virkning, som ville reducere lovens objektivitet eller begrænse dens fremtidige anvendelse, specielt når det drejer sig om den grundlæggende ret til ligebehandling uden forskelsbehandling på grundlag af køn. Det ville udgøre en alvorlig svækkelse af den

effektive beskyttelse af fællesskabslovgivningen, såfremt der blev lagt for stor vægt på, at Kommissionen hidtil ikke har klaget over eller har forholdt sig passiv, specielt når det tages i betragtning, at der kun er begrænsede midler til rådighed til at sikre overholdelsen af fællesskabsretten.

Det anføres endvidere, at Domstolen nødvendigvis må være overbevist om, at de antagelser, den lægger til grund for at afgøre, om Det Forenede Kongeriges anmodning bør efterkommes, er korrekte og lovlige, hvilket indebærer, at Domstolen bliver nødt til at undersøge Government Actuary's beregninger, som Det Forenede Kongerige henviser til, og som EOC udtrykker tvivl om. Endvidere udgør de administrative omkostninger og forvaltningens ulejlighed ikke i sig selv nogen begrundelse for at begrænse de tidsmæssige virkninger af Domstolens dom.

EOC sætter endvidere spørgsmålstegn ved Det Forenede Kongeriges antagelser vedrørende følgerne af tilbagevirkende gyldighed, for så vidt de er baseret på nødvendigheden af at opretholde en streng og ufleksibel forbindelse mellem bidrag og ret til ydelser og dermed på det uundgåelige i lavere ydelser for mænd. Det bemærkes, at selv i henhold til den ordning, der for tiden er gældende, er der ikke nogen streng og ufleksibel forbindelse mellem bidragenes størrelse og størrelsen af ydelserne.

Et tilstrækkeligt bevis herfor ses i det forhold, at for at opnå det fulde grundbeløb til den pension, der udbetales af staten, skal mænd på nuværende tidspunkt indbetale bidrag i 44 år (sammenlignet med 39 år for kvinder), men mænd modtager ikke noget pensionstillæg for de ekstra fem år, og de får heller ikke udbetalt noget tillæg for de ydelser, som de indbetaler, efter at de har nået minimumsgrænsen for bidragsbetaling på 44 år.

Der er imidlertid ingen grund til, at der ikke både for mænd og kvinder kan fastsættes samme minimale antal år, hvori der skal indbetales bidrag, for at de kan blive berettigede til grundbeløbet af den statsbetalte pension eller til, at de tilsvarende indtægtsbestemte pensioner ikke kan ændres på passende vis.

Endelig anfører EOC, at uanset hvilket resultat Domstolen kommer til for så vidt angår de tidsmæssige virkninger, er der et presserende behov for, at den i sin dom giver en detaljeret vejledning med hensyn til de principper, som skal danne grundlag for gennemførelsen af direktivet under omstændighederne i den foreliggende sag.

G. F. Mancini

Refererende dommer